

La diversitat de l'augment poblacional en quatre comarques de l'àrea metropolitana barcelonina

Joan Vilà-Valentí

*Catedràtic emèrit de Geografia. Universitat de Barcelona
Membre emèrit Institut d'Estudis Catalans*

Miquel Vives Tort

*Doctor en Geografia. Universitat de Barcelona
Catedràtic IES Pompeu Fabra de Martorell*

Resum

L'àrea estudiada és la superfície ocupada per les quatre comarques que podem considerar com a sud-occidentals respecte al gran nucli urbà central barceloní: el Baix Llobregat, el Garraf, l'Alt Penedès i el Baix Penedès. Es tracta de l'anàlisi de com ha augmentat la població i en quins llocs i en quins períodes, a partir del començament del segle XX fins a l'any 2005. Apareixen com a factors fonamentals d'aquests augments els tres grans corrents immigratoris que hi ha hagut durant el centenar d'anys considerats, dels quals estudiem especialment, per llur importància i significació, els corrents segon i tercer. Altres factors menys generals, però que sovint presenten una considerable importància en determinats llocs i períodes, són el complex de motius característics de la franja litoral (platges, oci, turisme, etc.) i els moviments interns de població que impliquen la disminució d'habitants en alguns municipis i la creació de nous habitatges en altres sectors i, finalment, la conversió de residències que al començament foren secundàries en permanents. Es difícil pre-

veure en aquests moments les conseqüències definitives de l'actual crisi econòmica sobre el tercer gran corrent migratori, encara vigent, i sobre l'evolució del nombre d'habitants en els diferents sectors.

Paraules clau: Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, augment poblacional, grans corrents migratoris, nous habitatges, residències secundàries, residències permanents.

Resumen

El área estudiada es la superficie ocupada por las cuatro comarcas que podemos considerar como sud-occidentales respecto al gran núcleo urbano barcelonés: Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès y Baix Penedès. Se trata del análisis de cómo ha aumentado la población y en qué lugares y períodos, a partir del inicio del siglo XX hasta el año 2005. Como factores fundamentales de estos aumentos aparecen las tres grandes corrientes inmigratorias que ha habido durante el centenar de años considerado, de las que estudiamos especialmente, dada su importancia y significación, las corrientes segunda y tercera. Otros factores menos generales, pero que presentan a menudo una considerable importancia en determinados lugares y períodos, son el complejo de motivos (playas, ocio, turismo, etc.) característicos de la franja litoral y los movimientos internos de población que implican la disminución de habitantes en algunos municipios y la creación de nuevas viviendas y finalmente la conversión en permanentes de residencias que fueron en su comienzo secundarias. No es fácil, pero, en estos momentos, definir las consecuencias definitivas de la actual crisis económica respecto a la tercera gran corriente inmigratoria, todavía vigente, y respecto a la evolución del número de habitantes en los diferentes sectores.

Palabras clave: Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, aumento poblacional, grandes corrientes inmigratorias, nuevas viviendas, residencias secundarias, residencias permanentes.

Abstract

The study area is that occupied by the four counties that can be considered to be south western with regard to the great central urban nucleus of Barcelona: Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès and Baix Penedès. It is the analysis of how, where and at what periods the population has increased from the beginning of the twentieth century until the year 2005. Three main streams of immigration increases that have occurred during the hundred years considered appear as fundamental factors of which we study especially the second

and third ones because of their importance and significance. Other less general factors, but that often present considerable importance in certain places and periods, are the complex of motives (beaches, leisure, tourism, etc.) typical of the coastal area and the internal movements of population that involve the decrease of residents in some municipalities and the creation of new housing in other sectors, and finally the conversion into permanent of residences of homes that were in origin second houses. It is difficult in these moments to predict the final consequences of the current economic crisis on the third major migration stream, still in force, and the evolution of the number of inhabitants in the different sectors.

Keywords: Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, population increase, large migratory flows, new homes, second homes, permanent residences.

Introducció

L'any 2007 vàrem iniciar una recerca sobre l'evolució recent de quatre comarques de la que fou anomenada àrea metropolitana de Barcelona, al llarg dels darrers decennis i fins al moment actual. L'estudi s'efectuà amb l'ajut econòmic de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans. Es tracta de les quatre comarques que limiten amb la part occidental del nucli urbà barceloní, que considerem central dins d'aquesta àrea metropolitana. Les comarques esmentades són el Baix Llobregat, el Garraf, l'Alt Penedès i el Baix Penedès. Aquesta última, ja bastant allunyada de l'esmentat nucli central, ens interessà especialment per veure la seva concreta evolució, que suposàvem força diferent d'alguna o algunes de les altres tres. D'aquest nucli central tenim en compte, en el nostre estudi, especialment, la població dels municipis de Barcelona i de l'Hospitalet de Llobregat, conjunt que considerem representatiu de la gran massa poblacional realment propera a les comarques que hem indicat.

Des del primer moment del nostre treball cal assenyalar que aquest nucli central barceloní cresqué extraordinàriament en diverses èpoques del segle XX, en especial durant els tres primers decennis i, posteriorment, del sisè al vuitè. En efecte, al començament del segle la suma de la població dels dos municipis indicats era de 537.900 habitants, però trenta anys després, quan el municipi de Barcelona superà el milió, entre els dos ja aconseguïen els 1.043.300 habitants. A la fi dels anys quaranta la immigració tornà a ser important i s'arribà als 1.351.700 habitants el 1950; però és en els tres decennis següents quan el creixement poblacional s'accentua i arribà a ultrapassar els dos milions de persones al començament del novè decenni (2.048.900 el 1981). A partir d'aquells anys, la xifra dels habitants d'aquest ampli sector del gran nucli urbà barceloní ha sofert una certa reducció, però quedant

sempre per sobre del milió vuit-cents mil habitants. D'una banda hi hagué una acusada emigració cap a diversos nuclis propers de l'àrea metropolitana, però ja en l'últim decenni del segle XX s'inicià el tercer gran corrent immigratori cap a les nostres terres, en aquest cas constituïda per una població estrangera d'origen molt divers. La suma dels dos municipis del gran nucli urbà central que estem considerant –recordem que es tracta en aquest treball dels municipis de Barcelona i de l'Hospitalet de Llobregat–, era d'1.845.900 habitants el 2005.

Inicialment havíem valorat la conveniència d'integrar en l'àmbit de l'estudi, a més dels municipis de les comarques ja indicades, uns altres municipis adjacents com Castellbisbal, que pertany al Vallès Occidental, i la franja que va des de Piera fins al Bruc, amb Masquefa, Cabrera i Vallbona, que són de la comarca de l'Anoia. Finalment, però, hem optat per analitzar el territori per comarques completes. També durant el transcurs del treball ens hem qüestionat la conveniència de continuar incloent-hi el Baix Penedès, comarca ja força allunyada del nucli central, però finalment hem decidit considerar-la, com hem dit, a causa de representar, probablement per les seves característiques i per aquesta relativa llunyania, un cert contrast amb les comarques properes al nucli urbà barceloní.

D'aquestes quatre comarques estudiarem l'evolució d'algunes de les seves característiques territorials, poblacionals, socials i econòmiques. Com a hipòtesi de treball, hem tingut en compte que en l'esmentada evolució pot exercir un paper important, potser decisiu, la proximitat del que ja hem definit com a nucli central. Això obliga, evidentment, a l'estudi acurat tant de la mobilitat humana, com de la dinàmica de relacions i de productes, fet que motiva l'anàlisi paral·lela del desplegament de les vies de comunicació, aspectes en els quals estem treballant o que resten per a recerques posteriors. En aquest article estudiarem l'evolució de la població, especialment quant a l'augment del seu nombre i a alguna de les característiques demogràfiques dels municipis de les quatre comarques esmentades (mapa 1).

En l'aspecte cronològic, hem analitzat les llistes de la població absoluta del segle XX fins a l'actualitat, és a dir, des de 1900 fins a 2005, per períodes de deu anys al principi i de cinc en els últims anys. Segons les dades numèriques, i com ja s'ha fet constar en nombrosos estudis, el creixement poblacional en l'àrea considerada durant el segle XX, ha estat, aparentment i sense anàlisis més concretes, un creixement en forma de taca d'oli a partir del nucli que hem considerat central. Això ja evidencia la importància que ha anat tenint aquest nucli urbà proper. Però des de l'any 1980 es nota un cert canvi de conjuntura, que s'ha accentuat en els últims anys, en el sentit de produir-se un reequilibri de la població entre els municipis més densament poblats i els de menor població, a la qual cosa cal afegir la superposició d'una nova onada de creixement de la població a causa de la immigració estrangera dels últims anys. A aquest període i a la complexa situació que s'ha creat és al que, lògicament, hem dedicat més atenció.

Mapa 1 Les comarques i els municipis de l'àrea estudiada

Font: elaboració pròpia.

De nord-est a sud-oest, allargant-se des del gran nucli urbà central, el Baix Llobregat, l'Alt Penedès, el Garraf i el Baix Penedès. Cal destacar el contrast entre les terres interiors i l'allargada franja litoral, per una banda, i també la divergència entre els municipis propers o molt propers al gran nucli urbà central, tots ells al Baix Llobregat, i els municipis més o menys allunyats cap a ponent (l'Alt Penedès el Garraf i el Baix Penedès). En gris, el gran nucli urbà central.

D'acord amb el que acabem de dir, en aquest article tenim en compte especialment l'anàlisi de l'augment poblacional en aquestes quatre comarques en els últims anys, entre 1981 i 2005, i la seva distribució espacial. La representació gràfica dels augments poblacionals per municipis creiem que farà possible mostrar l'existència d'unes àrees que s'han caracteritzat per un creixement ben divers segons els períodes considerats.

1. L'àrea analitzada

El territori que hem pres en consideració per al nostre estudi és el format, amb les observacions fetes abans, per les comarques del Baix Llobregat, l'Alt i el Baix Penedès i el Garraf. Morfològicament podríem dir que aquest espai és una part, grollerament triangular, del sistema d'unitats de relleu de Catalunya format per la Serralada Litoral i la Depressió Prelitoral que té la costa a la part frontal i la Serralada Prelitoral a l'esquena. Per la banda nord-oriental, el territori limita amb el nucli central barceloní, mentre que per la part sud, dites unitats de relleu van desapareixent progressivament en acostar-se a la costa.

Aquestes unitats de relleu són travessades transversalment per un seguit de cursos d'aigua, el més important dels quals és el Llobregat, riu que a la vegada és el més proper, per la banda meridional, al que hem anomenat nucli urbà central. Aquest riu té tot el seu curs baix i també el seu important delta en l'àmbit del territori estudiat, on ambdós sectors, en conjunt, formen la comarca del Baix Llobregat.

Seguint la costa cap a ponent ens trobem amb el massís del Garraf, extens sector de relleu trencat, però no gaire alt (cap cim assoleix els 700 metres), que arriba a la costa mediterrània per les anomenades costes del Garraf, mentre que a l'interior, entre aquest massís i les serralades prelitorals, hi ha la depressió del Penedès. Aquest territori forma un ampli corredor paral·lel a la costa, però que s'obre al mar al seu extrem sud-occidental, cap a la part del Vendrell i Coma-ruga. Aquí les petites rieres, com la riera de Vilafranca, el riu Foix i el Gaià, com hem apuntat anteriorment, travessen perpendicularment les unitats de relleu. A la plana del Penedès aquests torrents i rieres, que tenen cursos encaixats entre els materials tous de la plana i al massís del Garraf, constitueixen tot un laberint de barrancades que dificulten molt les comunicacions.

Tot això fa que les terres més aptes per a l'agricultura siguin la vall del Llobregat i la plana del Penedès. A les parts més properes al riu i al seu delta ha estat on, tradicionalment, s'han canalitzat les aigües per a conreus de regadiu, molt més productius que el secà. Les terres d'aquest tipus han restat sempre a les planes altes del Baix Llobregat i a les dues comarques del Penedès. En conjunt, aquestes àrees agrícoles han tingut durant el segle XX una evolució radicalment diferent, en funció de la seva proximitat al nucli urbà central. Al Baix Llobregat, l'expansió urbana i industrial lligada al creixement de l'esmentat gran nucli urbà, han fet desaparèixer la major part de les seves àrees agrícoles, mentre que, en canvi, al Penedès s'ha mantingut i millorat el conreu de la vinya, bona part destinada a la producció de cava.

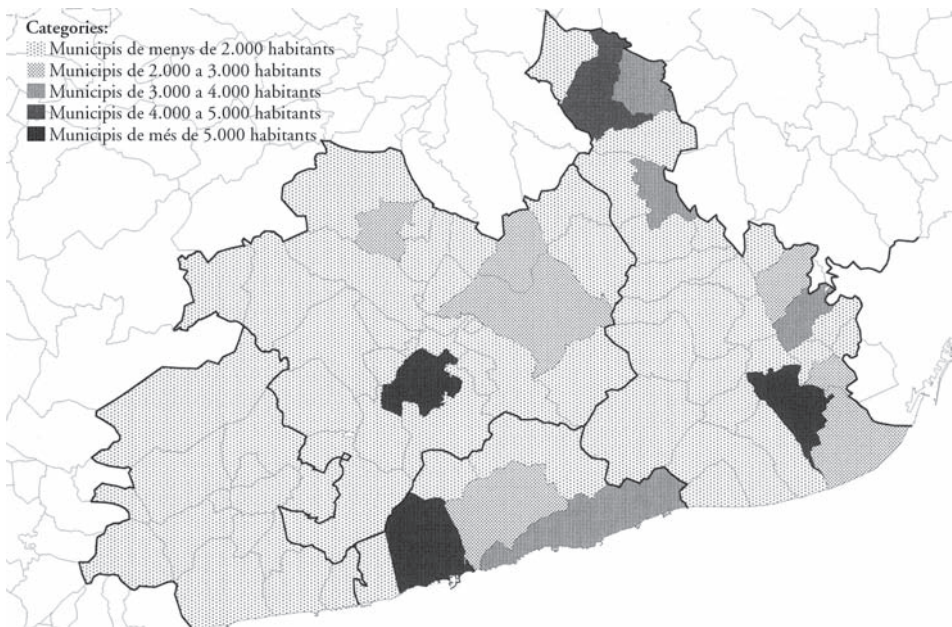
Aquesta dicotomia ha portat durant molts anys a una diferenciació clara entre el territori progressivament urbanitzat i el que mantenia la seva vocació rural. Però en els últims anys creiem que aquesta diferenciació tant tangible entre la ciutat i el camp és en procés d'esvair-se, sobretot per la millora de les comunicacions i també per l'aparició, per damunt de les activitats econòmiques tradicionals, d'una nova forma de creixement poblacional que condueix cap a la terciarització dels municipis, la qual és, fins i tot, més acusada en els més petits.

2. El creixement poblacional fins l'any 1981

2.1. El nombre d'habitants l'any 1900

L'any 1900 el territori situat al sud-oest del nucli central urbà presentava una població amb unes característiques que havien variat molt poc de l'existent

Mapa 2 El punt de partida: la població per municipis en començar el segle XX

Font: elaboració pròpia.

Tan sols apareixen destacats (municipis de més de 3.000 habitants) alguns municipis del Baix Llobregat i del Garraf i notablement destacats (municipis de més de 5.000 habitants) dos al Baix Llobregat (Sant Boi de Llobregat i Esparreguera) i les capitals de dues comarques, ja clarament amb un cert caràcter urbà (Vilanova i la Geltrú, al Garraf, i Vilafranca del Penedès, a l'Alt Penedès).

en segles anteriors. Gairebé tots els municipis havien experimentat un creixement poblacional progressiu de vora un segle de durada, derivat de la revolució agrària, del liberalisme polític i de l'aparició d'algunes indústries modernes lligades als corrents d'aigua, que demanaven cada vegada més un augment de la mà d'obra. Amb tot, els municipis més poblats de l'Alt Penedès continuaven sent les viles de Vilafranca del Penedès (7.700 habitants), Sant Sadurní d'Anoia (2.900) i Sant Quintí de Mediona (2.000) a l'Alt Penedès i les del Vendrell (5.100) i l'Arboç (1.900) al Baix Penedès. Al Garraf, Vilanova i la Geltrú (11.800) era la més poblada de tota aquesta àrea, amb diferència, juntament amb Sitges (3.100). Igualment, al Baix Llobregat, Sant Boi de Llobregat (5.300) era la vila amb més població, seguida de les tres viles de la zona septentrional de la comarca: Esparreguera (4.200), Olesa de Montserrat (3.500) i Martorell (3.200). Cal afegir-hi també, amb un nombre de població semblant, Sant Feliu de Llobregat (3.300) i Molins de Rei (2.200). Ho expressem gràficament en el mapa 2.

Sobre aquesta base poblacional va recaure, durant tota la primera meitat del segle XX i fins a tres decennis més de la segona, l'impacte demogràfic, com

també l'econòmic i social, del fort creixement que tingué el que hem considerat nucli central urbà, sobretot a causa de les dues grans onades immigratòries que va rebre Catalunya en aquest segle i que varen concentrar-se de manera especial tant en el nucli urbà barceloní com en la seva àrea metropolitana. Aquesta pressió, que ja venia del segle anterior, es va anar incrementant durant gairebé tot el segle fins que a partir dels primers anys 80 comprovem que va canviar de signe. En aquests aproximadament vuitanta anys de creixement poblacional creiem que es poden distingir dos períodes ben diferenciats. El primer, que estudiarem tot seguit, comprendria la primera meitat del segle, amb la primera allau immigratòria del anys vint, però també amb la forta sotragada posterior de la guerra civil i les dificultats dels anys quaranta. El segon període abastà de 1950 a 1981 i en ell aniria inclòs el segon gran corrent migratori que es fa palès en la segona meitat del sisè decenni, que va arribar fins als primers anys del vuitè.

2.2. L'evolució poblacional entre 1900 i 1950

Aquest és un període de fort creixement poblacional tant per a Barcelona com per a tot el que hem considerat el nucli urbà central. Al creixement vegetatiu, que es va fent cada vegada més notable sobretot pel descens de la mortalitat a causa dels avenços mèdics i d'una millor alimentació, cal afegir-hi l'atracció que aquesta ciutat de Barcelona representa per a molta gent de municipis petits de Catalunya i de les àrees properes. L'èxode rural alimentava permanentment l'esmentada immigració i la convertí en un dels elements bàsics d'aquest creixement. Però en el segon i tercer decenni del segle tingué lloc un fenomen social inèdit fins aquell moment: l'arribada, sobtada moltes vegades, de nombrosos immigrants atrets per les oportunitats que oferien la ja consistent industrialització i les millores i ampliació de les obres d'infraestructura. Posem per exemple, a la ciutat de Barcelona, les obres del metro o l'Exposició Universal de 1929. El que fa més novedós aquest creixement és l'origen d'aquests immigrants, arribats molts d'ells de llocs de fora de l'àmbit lingüístic català, com Aragó, Múrcia i Almeria, que s'establiren en el nucli urbà central i municipis propers, on els seus descendents s'han integrat plenament.

En conseqüència, els municipis que han rebut de forma més directa la influència d'aquest nucli urbà central i, per tant, han registrat un major augment poblacional, es troben tots a la vall baixa del riu Llobregat i en el seu delta. Sens dubte, aquest creixement es relaciona directament amb el fet que acabem d'indicar, però també hi contribueix la pròpia naturalesa orogràfica del territori on es troben aquests municipis, de relleu pla i amb abundància d'aigua. A la vall baixa, a l'esquerra del riu, Esplugues de Llobregat passà del miler d'habitants a principis de segle a tenir-ne 4.300 el 1950 i Cornellà de Llobregat, dels dos milers a 11.400. A la dreta del riu, i, per tant, més lluny de Barcelona, Sant Boi de Llobregat només duplicà la seva població però, amb 10.800

habitants, era encara l'any 1950 el segon municipi més poblat del Baix Llobregat. A la part occidental del delta, s'ha de constatar que els quatre municipis que es reparteixen el seu territori, van experimentar un dels creixements més forts de tota l'àrea: el Prat de Llobregat passà de 2.800 habitants a tenir-ne 10.400 (el tercer més poblat de la comarca), Viladecans de 1.200 a 4.200, Gavà de 1.800 a 6.800 i Castelldefels, que només comptava amb 289 habitants el 1900, arribà a tenir-ne 2.000, multiplicant per més de set la seva població inicial.

Es podria dir que el gruix del creixement demogràfic se l'endugueren tres municipis: Cornellà de Llobregat, Sant Boi de Llobregat i el Prat de Llobregat. Es a dir, que tot l'antic camí de Barcelona a Sant Boi de Llobregat (amb l'Hospitalet de Llobregat i Cornellà de Llobregat) s'omplí de població, amb les edificacions corresponents, i també cal subratllar la derivació cap al delta, sobretot cap al primer municipi que s'hi troba, el Prat de Llobregat. Al contrari, el creixement seguint el pas natural que duu per la vora del riu cap a l'interior, per Sant Feliu, Molins de Rei i Martorell, és força més lent. Fa l'efecte que, en aquells moments, la màxima prioritat era la facilitat de trobar terreny planer on edificar fàcilment fàbriques i habitatges. També fou important la presència de l'aigua. A més de la pròpia del riu i dels canals que el voregen, cal no oblidar que a partir del canvi de segle es van posar en explotació el pous artesans del Prat i de Viladecans. Al principi els esmentats pous estaven dedicats a l'agricultura, però poc després van derivar ràpidament cap a un ús industrial.

Com ja hem fet esment anteriorment, en aquests cinquanta anys la població de la resta dels municipis ha tingut un creixement més moderat, sobretot aquells situats més lluny de Barcelona, que a penes van acusar la influència del que considerem nucli central. Les viles del nord del Baix Llobregat s'estancaren clarament. Esparreguera només tenia el 1950 uns mil habitants més que l'any 1900, i Martorell i Olesa de Montserrat no van créixer gaire més. Fins i tot perderen població els municipis rurals de la comarca, tant els de l'extrem nord (Collbató, Abrera i Sant Esteve Sesrovires) com els de l'oest (Cervelló, Vallirana i Begues). A les altres comarques, Sitges creixia moderadament, mentre es mantenia Vilanova i la Geltrú. Sant Quintí de Mediona baixava de 2.000 habitants a 1.300 i, de manera semblant, gairebé tots els pobles de característiques exclusivament rurals del Penedès i del Garraf perdien població.

2.3. L'evolució poblacional entre 1950 i 1981

A partir dels anys cinquanta, amb la guerra civil cada vegada més llunyana i a remolc de la nova conjuntura econòmica europea, tornà a augmentar l'activitat industrial catalana, centrada sobretot en el que hem considerat el nucli urbà central del nostre estudi. Es reprengué el creixement poblacional, a causa, una altra vegada, i per damunt d'altres factors, de l'allau de nous immigrants que arribaren buscant treball. Es podria considerar com una continua-

ció del flux immigratori del període anterior, interromput per la guerra civil, però aquesta vegada afectava una quantitat de persones molt més gran i l'àrea d'origen dels immigrants era molt més extensa. Preferim considerar-la com a una segona onada immigratòria, amb les seves característiques i la seva problemàtica, que adquireix importància des de mitjan sisè decenni fins a començament del vuitè. Els llocs d'origen dels immigrants comprenien tot el territori de l'Estat espanyol, amb un primer pla els procedents de les comunitats d'Andalusia, Extremadura, Galícia i Castella-la Manxa, i els llocs on s'establiren ocupen també una més gran extensió. A més del nucli urbà central, ja afectat per l'onada anterior, és de destacar que en alguns municipis del Baix Llobregat, els nouvinguts arribaren a formar un percentatge important de la seva població. A tot arreu han anat formant les seves famílies i s'han anat barrejant amb la població autòctona, de la qual, la majoria formen en l'actualitat una part considerable i socialment important.

En aquests anys el gran creixement que ja havia experimentat la zona del Baix Llobregat més propera al nucli urbà central continuà: Esplugues de Llobregat arribà als 24.500 habitants, amb un índex de creixement, que explicarem tot seguit, de 1.061 entre 1950 i 1981; Cornellà de Llobregat aconseguí els 90.900 habitants, el màxim de la seva història, i, amb un índex del 795, era el municipi d'aquesta àrea amb més habitants; Sant Boi de Llobregat en tenia 74.500, amb un índex de 689, i continuà essent el segon més poblat. Cal tenir en compte que expressem l'augment de la població no pas en xifres absolutes sinó a través d'un *índex de creixement* que expressa el nombre d'habitants que hi havia el 1981 per cada grup de 100 habitants de l'any 1950 i així mostra l'augment en funció de la població existent en el moment d'iniciar el càlcul.

També creixien els municipis del delta: el Prat de Llobregat sobrepasà els 60.000 habitants (índex de creixement de 578); Viladecans arribà als 43.200 (índex de 1.006); Gavà als 33.400 (índex de 487) i Castelldefels assolí els 24.500 habitants, una altra vegada amb un índex de creixement extraordinari (1.204), el segon més alt de la comarca. Com es veu, el creixement més fort del Baix Llobregat continuà sent en el mateix sector de la vall baixa del Llobregat i el seu delta, però en aquest període l'àrea afectada per aquest elevat creixement de la població s'eixamplà per l'únic lloc proper al nucli urbà central per on encara era possible fer-ho: Llobregat amunt, sobretot per la seva banda esquerra. Sant Feliu de Llobregat, la capital comarcal, tenia ja 37.800 habitants i Sant Joan Despí, situat entre aquest municipi i Cornellà de Llobregat, aconseguí arribar als 25.300, amb un índex de creixement de 1.112 des de 1950, el tercer més alt de la comarca (mapa 3, amb expressió del creixement comparatiu, per municipis, de 1900 a 1981).

Molins de Rei i les tres viles del nord del Baix Llobregat (Martorell, Esparreguera i Olesa de Montserrat) també presentaven un creixement important, encara que es mantenien dintre d'una certa moderació. Per contra, alguns municipis de menor entitat demogràfica situats a la dreta del riu Llobregat tenien llavors un creixement molt elevat: Sant Vicenç dels Horts aconseguí els

20.000 habitants (índex de 606 des de l'any 1950); Pallejà els 5.700, amb un índex de 534, i el salt més important el tingué Sant Andreu de la Barca que passà dels 800 als 13.000 habitants, amb un índex de creixement de 1476, el més alt de la comarca. Fins i tot Abrera, que perdia població des de principis de segle, va passar de tenir 800 habitants a tenir-ne 4.200, amb un índex de creixement de 629. En tots els casos de creixement poblacional que acabem d'assenyalar hi conflüen, d'una manera o altra, a més del manteniment d'una natalitat llavors relativament alta, les relacions amb el gran nucli urbà central que donava lloc a la recepció i distribució de la gran massa poblacional del segon corrent immigratori ja esmentat i a un cert desenvolupament i diversificació de les activitats econòmiques.

A les altres comarques, només Sant Pere de Ribes tingué un gran creixement demogràfic i de 2.000 habitants que presentava el 1950 arribà als 10.000 el 1981. Les altres viles i pobles grans tingueren un creixement moderat: Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia només van duplicar la seva població; es passà de 11.700 habitants a 25.000 en el primer cas i de 4.100 a 8.500 en el segon. Entre els municipis rurals, al Baix Llobregat ja no n'hi havia cap que perdés població, però els que creixien menys continuaven sent Begues, Castellví de Rosanes, Sant Esteve Sesrovires i Collbató. En canvi, a l'Alt Penedès, encara n'hi havia setze que davallaven poblacionalment: els que més perdien eren Font-rubí, Mediona, Pontons i Vilobí; a l'interior de la comarca del Garraf només és remarcable el cas del poble d'Olivella, que baixà de 350 habitants el 1950 a només 111 el 1981, en un marcat contrast amb el que succeïa a la franja litoral, on Sitges va passar dels 3.100 habitants a tenir-ne 8.600, i Vilanova i la Geltrú, dels 11.600 als 19.500. Al Baix Penedès tots els municipis perdien població, excepte el Vendrell, que es mantenia en torn als 5.200 habitants i Calafell, a la costa, que passà dels 1.200 als 1.900.

3. L'evolució poblacional des de l'any 1981 fins al començament del segle XXI

A partir de les dades del cens de 1981 es fa evident un gran canvi en l'evolució de la població d'aquest territori en els anys posteriors. Es podria parlar d'un trencament clar respecte al model demogràfic que venia regint des de principis del segle o, millor dit, des de feia més de cent anys. En primer lloc, s'observa una brusca aturada en el creixement de la població, que és més evident en els primers anys del període, entre 1981 i 1991, i que afectà tots els municipis, grans i petits. En segon lloc, es pot constatar l'aparició d'un nou model de creixement segons el qual els municipis que més creixen són ara els més petits, mentre que els de major població sofreixen una aturada sobtada i alguns d'ells fins i tot arriben a perdre població.

Els municipis que es troben en aquest darrer cas són Cornellà de Llobregat, amb un descens respecte a la població absoluta del 7% en els anys vuitanta,

Sant Feliu de Llobregat amb el 3 %, Molins de Rei amb el 2,5 %, Sant Joan Despí amb el 1,25 %. Al gran nucli central urbà, també l'Hospitalet de Llobregat (un 10 %) i Barcelona (un 6,5 %) perden població en aquesta anys. Si a aquests municipis afegim Esplugues de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Gavà i Sant Vicenç dels Horts, que tenen un creixement demogràfic positiu, però el més reduït de la comarca (al voltant d'un 5 %), hem dibuixat un espai immediat a Barcelona, que no pas casualment, és format pels mateixos municipis que anteriorment havia tingut el creixement més espectacular (vegeu el mapa 4 i compareu-la amb el mapa 3).

Una primera explicació es podria trobar en dos fets de notable transcendència que apareixen en aquells moments. En primer lloc, cal comptar quant a l'aspecte econòmic, amb la crisi dels anys setanta, la primera crisi del petroli, que va canviar el patró productiu del Baix Llobregat i va ajudar a interrompre definitivament el corrent immigratori procedent del centre i sud d'Espanya. En segon lloc, creiem que també va jugar un paper molt important el canvi de conjuntura politicosocial, amb la desaparició de l'anterior règim polític i l'arribada de la transició democràtica. Això, unit a unes modificacions en certs conceptes i en certes actituds socials, ha influït almenys en dos aspectes. Un d'ells és que es féu general el descens de la natalitat i, per tant, hi hagué una desacceleració brusca del creixement natural de totes les poblacions. També, des d'un punt de vista clarament polític, cal tenir en compte que s'establiren els ajuntaments democràtics i es produí una millora substancial en les condicions de l'habitage i de l'urbanisme dels municipis, sobretot en aquells barris o sectors concrets de poblament més congestionats dels municipis més poblats.

Per altra banda, el segon gran corrent immigratori del segle XX havia minvat notablement al llarg del vuitè decenni, al mateix temps que començava a produir-se un moviment d'assentament definitiu de la població cap a municipis amb menys densitat poblacional. Aquest moviment es va anar incrementant en els anys següents de forma notable.

Tot plegat, juntament amb una creixent bonança econòmica que durarà ininterrompudament fins a principis del segle actual, motivà un fort reequilibri de la població, amb la descongestió de les àrees més densament poblades en favor d'altres que es presentaven com més acollidores. Això es tradueix, com ja hem dit, en un destacat moviment emigratori, poc estudiat encara, de la població dels municipis més propers al nucli urbà central, com és el cas de Cornellà de Llobregat i Sant Joan Despí. En efecte, part de la població d'aquests municipis va anar desplaçant la seva residència cap a les àrees del nord i oest del Baix Llobregat. Un altre fet molt important, també relacionat amb aquest moviment, que és paral·lel a la generalització de l'automòbil particular, el trobem en l'aparició d'urbanitzacions de segona residència en aquests municipis, però que inicialment representava tan sols un augment en el nombre d'habitatges, però no un creixement en el de la població estant amb continuïtat, és a dir, de la població resident.

L'aparició o el creixement de les esmentades urbanitzacions, segons els casos, és un fenomen social que va tenir lloc bàsicament en municipis de poca població i de paisatges relativament abruptes i boscosos, on es va generalitzar un tipus d'habitatge familiar i envoltat de jardí, que era impossible de trobar en els municipis densament poblats propers al nucli central urbà. Simultàniament, hi hagué altres dos fenòmens que també influïren en aquests canvis de residència de la població i en l'augment dels edificis d'habitatge o dedicats a activitats econòmiques: en primer lloc el desplaçament de molts tallers i indústries dels barris del gran nucli central barceloní cap el que s'ha anomenat segona corona industrial i, paral·lelament a la millora urbanística experimentada en els municipis més poblats, l'encariment desbordat del preu dels solars en l'esmentada àrea urbana.

Per aquestes raons, a principi dels anys vuitanta es començà a entreveure un canvi que es consolidarà en els decennis següents i que arribarà fins a avançar el primer decenni del segle actual. A partir dels anys noranta, el creixement de la població, si bé que més lent, tornà de nou a fer-se general. A l'àrea més immediata al nucli central barceloní, només Cornellà de Llobregat continuava perdent població fins a l'inici del segle següent: 90.990 habitants el 1981, 84.900 el 1991 i 79.900 el 2001. Esplugues de Llobregat segueix una evolució gairebé semblant, però més tardana: 45.800 habitants el 1981 i 48.300 el 1991; però baixà als 45.100 el 2001. L'augment poblacional no es dona fins els primers anys del segle actual, gràcies en bona part al corrent immigratori estranger, com veurem posteriorment.

En conjunt, a les acaballes del segle XX, tota l'àrea més densament poblada, la que va des de Molins de Rei fins al delta del Llobregat, passant per Sant Feliu de Llobregat (de 37.800 a 40.000 habitants en vint anys, de 1981 a 2001), Sant Boi de Llobregat (de 74.500 a 78.700) i el Prat de Llobregat (de 61.100 a 61.800), continuava amb un reduït augment poblacional. En canvi, els altres municipis mitjans del Baix Llobregat més allunyats del nucli urbà central van tornar a un creixement poblacional significatiu: Martorell passà dels 16.100 habitants als 23.000, Esparreguera dels 10.900 als 18.300 i Olesa de Montserrat dels 13.700 als 18.000.

Encara més remarcable és el creixement que van fer els municipis de població absoluta més baixa, perquè foren els que de 1981 a 2001 van tenir l'augment més important, fet que si no es dona en el nombre absolut d'habitants, que mai passen de ser uns pocs milers, en percentatge sí que és força significatiu. Així, al Baix Llobregat, Collbató, que tenia 596 habitants el 1981, arribà als 2.429 el 2001, Castellví de Rosanes passà en aquests anys dels 340 als 1.195 i Begues dels 1.300 als 4.697. La població veïna d'Olesa de Bonesvalls, pertanyent a l'Alt Penedès però situada dins del massís del Garraf, passà de 304 habitants el 1981 a assolir els 1.056 el 2001. Canyelles, ja a la comarca del Garraf, passà de 565 a 2.185 en els mateixos anys; i ja hem esmentat el cas d'Olivella, que de 111 habitants, arribà a tenir-ne 1.453 l'any 2001. També a la part interior a tota l'orla muntanyosa que envolta l'Alt i el Baix Penedès es

presenta el mateix fenomen demogràfic: durant els anys indicats, Albinyana passà de 588 a 1.630 habitants, el Montmell de 162 a 721, Mediona de 971 a 1.503 i Torrelles de Foix de 1.122 a 1.713. Succeïa que residències secundàries estaven passant a permanents i que, per altra banda, s'anaven construint nous habitatges per a una població que esdevindrà estant.

A la resta del Garraf, els municipis mitjans també van experimentar un fort augment de població, Sitges sobretot, que passà de tenir 11.800 habitants a tenir-ne 19.900 en els mateixos vint anys, en augmentar el seu pes turístic i cultural, i, igualment, Sant Pere de Ribes de 10.500 a 23.100 habitants. En contraposició, Vilanova i la Geltrú, la vila més poblada, cresqué relativament menys i només augmentà de 43.500 a 54.200 habitants.

Al Penedès, el creixement de la població continuà sent, com venia fent fins aquell moment en general, lent però continuat. De les viles més grans, Vilafranca del Penedès passà de 25.000 habitants el 1981 a 31.200 el 2001; Gelida de 3.600 a 4.500; Sant Sadurní d'Anoia de 8.500 a 9.800; i l'Arboç fins i tot perdé població: de 3.900 a 3.700 habitants. El Vendrell, com exposarem després, és un cas excepcional i duplicà la seva població, que va passar de 11.500 a 23.700 habitants. Els municipis menys poblats de la plana penedesenca van seguir la mateixa tònica de creixement sostingut i en això s'aparten clarament del model evolutiu dels de població semblant de la resta del territori estudiat, els quals, com hem vist, van experimentar un notable creixement. En aquestes comarques fins i tot n'hi ha que perden població: Castellví de la Marca, que passà dels 1.523 habitants a 1.433; el Pla del Penedès, que va baixar de 999 a 895; Sant Pere de Riudebitlles, de 2.157 a 2.086; i Torrelavit de 1.166 a 1.123. En realitat, el comportament demogràfic del Penedès és un cas especial, al qual ens referirem més tard, però cal assenyalar ja que tots aquests municipis, exceptuant només el municipi del Pla del Penedès, tornaren a augmentar de població, com veurem més endavant, en el primer quinquenni del segle XXI.

4. El corrent immigratori estranger i l'evolució poblacional de l'any 2000 al 2005

A partir de l'any censal de 2001 ja s'adverteix un nou creixement generalitzat de la població, tant en els municipis molt poblats com en els més petits i tant en els municipis més propers al nucli urbà central com en els més allunyats. El creixement té més força percentual en els més petits, però en xifres absolutes és més important en els grans. Creiem que es tracta en bona part i com a factor més general de l'impacte ocasionat per la immigració estrangera que s'instal·là en gairebé tots els municipis i que en aquests primers anys del nou mil·lenni s'ha fet cada vegada més evident. Sense cap dubte es tracta clarament del tercer gran corrent immigratori que Catalunya ha rebut al llarg del segle XX i que s'ha accentuat a principis del segle XXI. En aquesta fase ens trobem encara immersos en el moment de redactar aquest escrit.

L'esmentada immigració, en aquesta ocasió, tenia i té unes característiques noves, ja que la procedència dels nousvinguts era en general molt llunyana i, majoritàriament, ha partit d'altres continents i els seus integrants formaven part de cultures força diferents a la nostra. En un primer moment, durant els anys noranta del segle passat, la majoria d'immigrants d'aquestes comarques procedia dels països del Magrib, sobretot de la regió del Rif, al nord del Marroc, i l'àmbit d'arribada es concentrava en els municipis propers al nucli central; però a partir del canvi de segle s'han anat incorporant gent de procedències cada vegada més diverses. Les àrees principals d'emigració eren, a principis del segle XXI, l'Europa oriental (Romania, Bulgària, Moldàvia i Ucraïna), l'Amèrica llatina (Cuba, Colòmbia, l'Equador, Bolívia i l'Argentina), l'Àfrica, tant al nord com al sud del Sàhara (en primer lloc, el Marroc, però també Ghana, Guinea i el Senegal) i el continent asiàtic (la Xina i el Pakistan). També és important el nombre d'estrangers procedents de la Unió Europea, a la costa especialment d'Anglaterra, Holanda i Alemanya, però és curiós constatar l'alt nombre d'immigrants procedents d'Itàlia que resten instal·lats per tot el territori estudiat.

Aquest corrent immigratori representava, com hem dit, una aportació de gent molt diversa, tant en l'aspecte físic com en la llengua, la cultura o les creences, que tenia bàsicament un mateix objectiu, l'obtenció d'un lloc de treball i d'un permís de residència que els permetés una estabilitat laboral i econòmica. Com tant per l'origen com per la integració social o la capacitació tècnica són persones molt heterogènies, a diferència de les dues onades migratòries anteriors, en aquest cas els nousvinguts no s'establiren únicament als municipis més poblats i que oferien unes determinades activitats econòmiques, sinó que s'han anat repartint-se per gairebé tots els municipis de l'àrea estudiada a la recerca d'activitats molt variades, de les quals la construcció entre els homes i el servei domèstic entre les dones serien les més característiques. Respecte a l'època d'inici d'aquesta immigració sembla clar que fou a mitjan desè decenni del passat segle, fet que motivà que sis municipis del Baix Llobregat, que és la comarca de les que estudiem en aquest treball que acusa amb més força aquest corrent immigratori, presentessin en el padró de l'any 2000 més d'un miler d'habitants d'origen estranger. Tinguem en compte que la majoria d'aquests estrangers havien arribat formant part d'aquesta immigració que ara estudiem. Els sis municipis esmentats són, per ordre de llur proximitat al gran nucli urbà central, Esplugues de Llobregat, Cornellà de Llobregat, el Prat de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Viladecans i Castelldefels.

A la resta del Baix Llobregat, Martorell, Sant Just Desvern i Gavà el mateix any tenien empadronades més de set-centes persones d'origen estranger. El primer d'aquests municipis, Martorell, és un cas ben interessant: es tracta d'un municipi de l'interior, ja un xic allunyat de la costa i del gran nucli urbà central i amb una població absoluta més reduïda que tots els altres municipis citats; això motiva que el percentatge d'estrangers aquí sigui superior al quatre per cent, exactament un 4,33 per cent.

A continuació (taula 1) indiquem unes dades concretes dels sis municipis abans esmentats que presentaven el nombre més elevat d'estrangers, ordenats d'acord amb la importància de l'esmentada població immigrada, d'acord amb les dades de l'any 2000.

Taula 1
Població total i estrangera. Castelldefels, Cornellà de Llobregat, Sant Boi de Llobregat, Viladecans, el Prat de Llobregat, Esplugues de Llobregat, 2000

Municipi	Població total	Població estrangera	Percentatge de la població estrangera respecte a la total
Castelldefels	45.091	3.021	6,70
Cornellà de Llobregat	80.998	1.613	1,99
Sant Boi de Llobregat	79.337	1.367	1,72
Viladecans	56.112	1.339	2,39
Prat de Llobregat, el	62.956	1.182	1,88
Esplugues de Llobregat	45.668	1.026	2,25

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'IDESCAT.

En aquells moments, i continuem referint-nos a l'any 2000, també era ben elevat el nombre d'estrangers que apareixien als dos municipis del litoral del Garraf (Sitges i Vilanova i la Geltrú). Com en el cas de Castelldefels, hi influïa sens dubte la necessitat de mà d'obra per a la construcció d'habitatges i per al desenvolupament dels serveis, en bona part en funció de l'existència de les platges. A més, en el cas de Sitges existia ja una tradicional corrent d'estrangers atrets per les diverses activitats (culturals, esportives i d'oci) característiques de l'esmentada vila. Indiquem a continuació les dades corresponents als dos municipis del Garraf que presentaven una quantitat d'estrangers superior al miler:

Taula 2
Població total i estrangera. Sitges i Vilanova i la Geltrú, 2000

Municipi	Població total	Població estrangera	Percentatge de la població estrangera respecte a la total
Sitges	19.448	1.617	8,31
Vilanova i la Geltrú	52.389	1.153	2,20

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'IDESCAT.

El que ara convé subratllar és que la importància d'aquest corrent migratori estranger continuà creixent al llarg dels primers anys del segle XXI.

Segons els padrons municipals corresponents a l'any 2005 resta ben clar que el nombre d'estrangers continuava augmentant en gairebé tots els municipis, especialment en aquells que ja hem indicat respecte a l'any 2000. En realitat, la immigració estrangera s'ha anat accentuant encara més en quatre sectors. En primer lloc, en municipis propers al gran nucli urbà barceloní, tant pel que fa a l'esquerra del Llobregat (Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat) com pel que fa al front litoral (el Prat de Llobregat, Viladecans). Una segona franja d'augment migratori estranger apareix a la dreta del Llobregat, en la línia entre Sant Boi de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts i Sant Andreu de la Barca. Encara dins del Baix Llobregat, una tercera àrea de creixement a causa d'aquesta immigració és la que apareix, segons hem indicat anteriorment, en el sector septentrional, amb els municipis de Martorell, Olesa de Montserrat i Esparreguera. Al front litoral, ja a la comarca del Garraf, Sitges i Vilanova i la Geltrú tornen a aparèixer com a municipis amb un nombre important d'estrangers.

Dels vuit municipis que hem fet menció respecte a l'any 2000, les dades corresponents a set d'ells l'any 2005 són les que indiquem a continuació, amb un nombre d'estrangers superior a 3.500 en tots ells (no apareix Esplugues però sí que ho fa Martorell). Establim l'ordre d'acord amb la importància de l'esmentada població estrangera (taula 3).

Taula 3
Població total i estrangera. Castelldefels, Cornellà de Llobregat, Vilanova i la Geltrú, Sant Boi de Llobregat, Sitges, el Prat de Llobregat, Viladecans i Martorell, 2005

Municipi	Població total	Població estrangera	Percentatge de la població estrangera respecte a la total
Castelldefels	56.718	10.596	18,68
Cornellà de Llobregat	84.131	9.978	11,86
Vilanova i la Geltrú	61.427	6.157	10,09
Sant Boi de Llobregat	81.181	5.526	6,81
Sitges	24.470	4.859	19,86
Prat de Llobregat, el	63.190	4.269	6,76
Viladecans	61.043	3.844	6,30
Martorell	25.766	3.624	14,07

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'IDESCAT.

Quant a les altres dues comarques, són les dues capitals respectives (Vilafraça del Penedès i el Vendrell) les que han atret més població estrangera, en funció, com hem indicat anteriorment, del treball domèstic i dels diferents serveis que aquestes dues localitats presenten. L'any 2005 la situació és la que reflecteix la taula 4.

Taula 4

Població total i estrangera. Vilafranca del Penedès i el Vendrell, 2005

Municipi	Població total	Població estrangera	Percentatge de la població estrangera respecte a la total
Vilafranca del Penedès	35.864	4.768	13,29
Vendrell, el	30.225	3.682	12,18

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'IDESCAT.

En els municipis de població més reduïda, també cal fer referència a aquesta tercera onada immigratòria per a acabar explicar-nos l'augment de població que han experimentat. Si bé en termes absoluts, les xifres són més modestes, els percentatges són, en general, semblants al que acabem d'anotar, però amb casos puntuals d'una importància molt considerable, com Sant Quintí de Mediona, amb 272 estrangers que representen el 13,6 % de la població, Bonastre amb 104 i el 21 %, i Pontons, amb només 63 estrangers, però que representen el 13 % de la població.

De fet, en molts pobles petits, cal afegir al corrent immigratori general que acabem d'assenyalar, el canvi d'objectiu de moltes de les recents urbanitzacions, que si inicialment eren només d'estiu i per a caps de setmana, d'un temps ençà s'han anat convertint en petits nuclis de residència permanent. D'aquest fet en tornarem a parlar al referir-nos, més endavant, al que anomenem "sector IIb". Com a conseqüència de tots aquests canvis resulta que s'està produint en molts municipis allunyats de la gran àrea central barcelonina, una nova situació on la població augmenta, a causa, sobretot, de la millora en les xarxes de comunicacions, tenint en compte que, en general, es disposa de mitjà de comunicació propi, i que també hi apleix un important paper l'encariment dels preus de l'habitatge en les zones més properes a aquesta àrea central. Aquests dos fenòmens, l'assentament de la immigració estrangera i la consolidació de les urbanitzacions com a barris urbans, és a dir, l'anomenada "ciutat nebulosa", plantegen la seva pròpia problemàtica, encara ara no del tot ben definida.

5. La sectorialització del territori segons el creixement de la població a mitjan primer decenni del segle XXI

El canvi en la dinàmica demogràfica que es produeix entre els dos períodes anteriorment esmentats (entre 1950 i 1981 i entre 1981, 2000 i 2005) fa que en comparar els mapes del creixement de la població de l'àrea estudiada corresponents al període anterior i posterior al cens de 1981, és a dir, els mapes 3 i 4 del nostre estudi, mostri una transformació ben significativa. L'essència d'aquest canvi consisteix bàsicament en què els municipis més propers al gran nucli urbà central, que havien estat fins a llavors els que tenien un augment de població més

fort, van disminuir llur creixement o deixaren de créixer i, en canvi, van ser els municipis situats més lluny, els que tenien una població més petita i estancada, els que iniciaren un notable creixement i veieren augmentar el nombre dels seus habitants, en ocasions de manera extraordinària. Però això no succeí d'igual manera ni amb la mateixa intensitat en tota l'àrea considerada. Per tota una sèrie de consideracions que en bona part ja hem fet i altres que analitzarem més endavant, creiem que es pot afirmar que en tot aquest territori estudiat hi ha hagut, al llarg del segle XX i principis del XXI, uns sectors espacials de creixement poblacional ben diferenciats, que no necessàriament coincideixen amb les comarques.

El primer sector comprendria els municipis del Baix Llobregat més propers al nucli urbà central, municipis, com hem dit, densament poblats i que van aturar el seu creixement abans de 1981, però que posteriorment alguns d'ells tornaren a créixer en funció de la tercera onada immigratòria. El segon sector s'estén pels municipis de població reduïda i més allunyats del nucli central. Aquests han experimentat un fort creixement a partir dels anys vuitanta que, si en xifres absolutes pot considerar-se poc important, percentualment és molt acusat, amb la qual cosa manifesten una dinàmica poblacional oposada als del primer sector. A més, en tractar de les causes d'aquest creixement, hem comprovat que no són exactament iguals en la franja litoral que en la part, generalment muntanyosa, de l'interior.

A aquesta bipolaritat entre els dos sectors, relacionada clarament amb el factor de proximitat o llunyania del nucli urbà central, cal afegir-hi un tercer sector, el de l'Alt Penedès i el Baix Penedès interior, que pel fet de no renunciar en bona part a la seva tradició agrícola ha mantingut un creixement moderat, però constant. En conjunt, doncs, respecte al creixement actual de la població, el territori quedaria configurat en tres sectors –en realitat quatre, si tenim en compte la partició en dos del que considerem el segon sector– cada un d'ells amb la seva pròpia evolució i la seva pròpia originalitat.

5.1. Sector I: espai proper al nucli urbà central, d'actual creixement poblacional irregular i poc elevat en general

Es la part de la comarca del Baix Llobregat més propera al nucli urbà central i és la que més directament n'ha rebut i en rep la influència. Com ja hem dit, aquest sector és el que ha passat primer de l'activitat agrícola a la industrial i la que històricament ha tingut un creixement demogràfic més gran. És també el sector que ha rebut més immigració en el passat i el que ha tingut, i encara té, una problemàtica social més complexa. Només cal recordar que formava una part important del que fou anomenat "cinturó roig de Barcelona".

Per comprendre amb exactitud el que ara està succeint en les diverses àrees d'aquest sector hem d'efectuar una anàlisi del passat recent i de les característiques que presenta en la actualitat l'evolució poblacional. El territori més proper al nucli urbà central està format pels municipis que, aigua avall del congost de

Martorell, a banda i banda del riu Llobregat arriben fins al delta, és a dir, de Molins de Rei a Cornellà de Llobregat i Esplugues de Llobregat per l'esquerra del riu i des de Sant Andreu de la Barca fins al Prat de Llobregat i Castelldefels, per la dreta. En el novè decenni van passar, com ja abans hem assenyalat, per una època d'un cert estancament de la població pròpia o fins i tot d'una disminució poblacional. Els preus més baixos dels solars, un contacte més directe amb la natura i la facilitat de les comunicacions jugava a favor dels territoris no tan propers al nucli barceloní. Tinguem en compte que en alguns municipis, la immigració estrangera pot haver estat important, com succeeix a Cornellà, durant els primers anys del segle actual, però no arribà a compensar la pèrdua de població que hi havia hagut a partir del novè decenni del segle passat.

En canvi, en altres àrees del Baix Llobregat, certs factors, a més de l'acusada immigració estrangera, determinen un creixement més elevat de la població actual. A favor de Viladecans, Gavà i Castelldefels hi juguen, a més de la proximitat amb el nucli urbà central, les mateixes raons, ja comentades, que en la franja litoral del Garraf i el Baix Penedès. En els municipis septentrionals del Baix Llobregat altres factors, a més de la immigració estrangera, que són els mateixos que s'indiquen per a la perifèria de l'Alt Penedès. Això motiva que aquesta àrea septentrional del Baix Llobregat quedi inclosa, en conjunt, dins l'esmentat sector II b.

Com ja hem apuntat anteriorment, aquest sector comprèn la majoria dels municipis més poblats de la vall baixa del Llobregat, des de Sant Vicenç dels Horts a Sant Boi de Llobregat per la dreta del riu, i del Papiol, o més exactament de Molins de Rei, a Esplugues de Llobregat per l'esquerra, així com els quatre municipis del delta, és a dir el Prat de Llobregat, Viladecans, Gavà i Castelldefels. El territori definit té una forma clarament triangular, amb un comportament demogràfic força homogeni, però en els vèrtexs del triangle més allunyats del nucli urbà central trobem dos municipis amb una dinàmica demogràfica pròpia i contraposada: un és el Papiol, que amb 3.600 habitants és el tercer més petit del Baix Llobregat i que manté encara el creixement poblacional pausat que havia tingut durant tot el segle XX, més propi de la plana penedesenca que de la vall del Llobregat, i l'altra Castelldefels, municipi litoral que ja hem anat esmentant regularment en aquest treball com a exemple d'expansió poblacional, ja que des d'una població inicial molt minsa (tenia 284 habitants l'any 1900) ha anat experimentant un fort creixement que, excepcionalment dins del sector, continua encara en els últims anys (56.700 el 2005).

5.2. Sector II: espai d'alt creixement poblacional en l'actualitat

Aquest sector comprèn fonamentalment els municipis tradicionalment amb poca població situats a l'oest del Llobregat, a la confluència de les comarques del Baix Llobregat, l'Anoia, l'Alt Penedès i el Garraf. És una franja de territori que forma un gran arc des de del peu de la muntanya de Montserrat fins al massís

del Garraf, on enllaça amb la part litoral del mateix Garraf i del Baix Penedès. Creiem, però, que per raons derivades de l'origen i la forma de creixement, caldria desglossar aquest sector en dues parts ben diferenciades, la litoral i la de l'interior.

5.2.1. Subsector IIa: l'espai litoral d'alt creixement poblacional

Tota la part costanera, des de Castelldefels fins al Vendrell, ja tenia, des de principis del segle XX, una tradició com a lloc d'estiueig a l'empara de les seves platges. Sitges sobretot i en menor mesura Vilanova i la Geltrú, Calafell i Coma-ruga van decantar-se com a llocs turístics, sobretot a partir dels anys seixanta. Els primers turistes procedents de països del nord i occident europeu van omplir les platges i van representar una important font de riquesa local, que es pot exemplificar amb la creació de nombrosos càmpings. Si en un principi, aquest fenomen estava reduït a l'espai immediat a la franja litoral, a poc a poc l'activitat turística ha anat creixent i de la tradicional oferta de sol i platja s'ha diversificat en molts altres tipus de lleure, des dels ports esportius al submarinisme o als parcs temàtics. Simultàniament a la pèrdua a poc a poc de la consideració de "platges de Barcelona" i a la decadència dels seus càmpings, s'anà produint una transformació cap a un turisme de més qualitat

Durant el darrer període estudiat (1981-2005), una gran part de la població ha deixat les feines agrícoles i industrials, per no parlar de l'antiga activitat pesquera, i s'ha encarat cap a professions del sector serveis relacionats amb el turisme, des de l'hostaleria al monitoratge o al transport. Aquest últim aspecte resta encara potenciat per l'existència en el territori veí de l'aeroport internacional del Prat de Llobregat. En conjunt, el turisme de temporada, encara que s'estan fent esforços per a corregir-ho, és força important i el nombre de la seva població és molt variable al llarg de l'any, segons si s'està o no en la temporada alta turística.

A més, a causa de la millora de les comunicacions, amb l'obertura dels túnels del Garraf i la construcció de les autopistes, fets que han trencat el tradicional aïllament del Garraf litoral, altra bona part de la població d'aquests municipis treballa al nucli urbà central. La suavitat del clima i la proximitat de les platges és un bon atractiu perquè un nombrós grup de persones opti per tenir la seva residència en aquest sector i si fa uns anys el pas dificultós per les costes del Garraf el relegava només a lloc de descans a l'estiu o als caps de setmana, actualment la facilitat de comunicació amb el nucli urbà central situa aquest sector com a privilegiat com a àrea residencial.

5.2.2. Subsector IIb: l'espai interior d'alt creixement poblacional

Aquest subsector és format per un gran nombre de municipis sense massa connexió entre ells, però que reuneixen en general una sèrie de condicions

comunes: un paisatge atractiu i pintoresc, absència d'indústria i unes bones comunicacions. Precisament els municipis que compleixen les dues primeres condicions són els més allunyats del nucli urbà central, ja que les indústries s'han situat preferentment en les àrees planes properes a Barcelona. Podríem dir que la "relació" amb el gran nucli urbà central s'ha establert precisament gràcies a la llunyania, que els ha permès disposar d'un paisatge tranquil i agradable i d'uns solars força més barats, tal com ja hem exposat anteriorment. Però malgrat llur llunyania, s'ha pogut establir una fàcil relació gràcies a la generalització de l'automòbil familiar o personal i la creació de les autopistes a principis dels anys setanta, fets que han permès una fàcil i ràpida comunicació ràpida entre el gran nucli urbà central i aquests municipis.

A partir d'aquests anys, amb la massificació de l'espai urbà amb l'assentament de la nombrosa població immigrada poc abans i amb el sostingut creixement econòmic, en el nucli urbà central es va implantar com a costum el fet "d'agafar el cotxe" i sortir a buscar aires més purs. Una part es va decantar per la platja, però un altre grup va optar per anar país endins fins a les contrades rurals més o menys muntanyoses. Si a principis del segle XX Collserola era la muntanya de Barcelona, el lloc on fer aplecs i excursions, cap a la fi del mateix segle l'objectiu s'havia traslladat a l'altra banda de la corona industrial. Aquest fenomen, que ha proporcionat molts dels tòpics més recurrents dels anys finals del segle XX, des del conductor "de diumenges" fins als marits que continuen treballant mentre la resta de la família és de vacances, ha ocasionat també una de les transformacions territorials més grans de Catalunya.

Els territoris que hem observat com a més afectats pel fenomen van ser els dels municipis agrícoles del nord-oest del Baix Llobregat, tant dels municipis propers a Montserrat (Collbató i Esparreguera) com als que limiten amb les comarques de l'Anoia i l'Alt Penedès (Sant Esteve Sesrovires, Castellví de Rosanes, Corbera i Vallirana). Igualment va passar a l'interior del massís del Garraf (Begues, Sant Pere de Ribes, Olesa de Bonesvalls i Olivella). De fet, aquesta expansió no va limitar-se al territori considerat per nosaltres en aquesta recerca, sinó que tota la part muntanyosa al voltant del nucli central barceloní ha experimentat el mateix canvi i fins i tot a molta major distància que la que apareix considerada en el nostre estudi. Com a exemple d'això només apuntem el creixement que han tingut, en els últims anys del nostre estudi, municipis ja força allunyats de Barcelona, com Albinyana, el Montmell o Mediona, ja a l'extrem occidental del Penedès.

Des del punt de vista del poblament, el denominador comú de tot aquest creixement han estat les urbanitzacions de segona residència. Aquestes urbanitzacions, que van tenir el seu origen de forma humil en els anys seixanta del segle passat, ja proliferaven de forma especulativa cap a la fi del règim polític anterior, a mitjan vuitè decenni, quan hi havia qui feia simplement "parcel·lacions" de finques rústegues, sense serveis d'aigua, llum ni clavegueram. Moltes de les urbanitzacions eren d'autoconstrucció i en gran nombre eren il·legals però consentides. Per aquest motiu, va haver-hi una aturada en la línia

de bastir més habitatges durant els primers anys de la transició democràtica, quan es va impedir o interrompre la construcció d'un bon nombre d'aquestes urbanitzacions. Però la bonança econòmica i l'afany de posseir un segon habitatge prop del mar o de la muntanya per als caps de setmana o per les vacances, va motivar que tornessin a proliferar posteriorment, aquesta vegada, en general, amb més qualitat i amb millors condicions ambientals que les anteriors.

La legalització de les esmentades urbanitzacions i la seva integració dins de la trama urbana local, és encara ara un problema per a molts dels municipis d'aquest subsector. Problema que s'agreuja quan, a causa de la millora de les comunicacions i de la gran pujada de preus dels habitatges dels municipis propers a Barcelona, una part d'aquestes casetes unifamiliars són ara ocupades, com abans ja hem dit, de forma permanent. Encara que en molts casos, els serveis bàsics (aigua, llum, escombraries, telèfon, per exemple) ja s'han resolt de manera suficient per a una població que abans solament hi feia estada a temps parcial, la conversió en residències permanents, fet molt important que representa l'augment de la població estant del municipi, posa de manifest la precarietat d'aquests i d'altres serveis i complements que també són imprescindibles, com l'escola, la sanitat, el comerç i el lleure. De fet, aquesta reconversió és un procés que s'està duent a terme en l'actualitat i cal tenir en compte que els petits municipis, que ja no ho són tant, estan fent un gran esforç d'adaptació que en un termini mitjà possiblement acabarà transformant per complet les antigues àrees rurals d'aquestes comarques.

5.3. Sector III: l'espai penedesenc, de creixement poblacional reduït, però sostingut

Aquest sector comprèn tota l'extensa àrea plana del Penedès, tant de l'Alt Penedès com del Baix Penedès, exceptuant-ne però, en aquest últim cas, la franja litoral, que ja hem analitzat. Podríem definir-lo com l'espai al voltant de les grans viles tradicionals de la comarca (Sant Sadurn d'Anoia i Vilafranca a l'Alt Penedès i l'Arboç i el Vendrell al Baix Penedès) ja que ni aquests municipis ni els del seu entorn no han generat cap corona industrial, excepte les d'origen agrari. Durant el darrer període estudiat (1981-2005) aquest espai penedesenc era –i continua essent-ho– un territori dedicat bàsicament a l'agricultura de la vinya i, d'acord amb aquesta especialització agrària, a una tradicional i força activa elaboració de vins i caves.

Es cert que alguns nuclis de població han anat creixent lentament, en especial Vilafranca, i que hi ha un moderat augment d'edificis de caràcter industrial i comercial, però en conjunt el que predomina com a paisatge és un gran, dens i gairebé continu vinyar. Dins de l'àrea que podem considerar metropolitana respecte al gran nucli urbà central, aquest vinyar constitueix, tant per la seva magnitud com per la relativa proximitat a aquest nucli urbà central, un excep-

cional paisatge de clar predomini agrari, en viu contrast amb l'existència de continus nuclis de població, edificacions i vies de comunicació que apareixen en el conjunt de l'esmentada àrea metropolitana. Una part d'aquest vinyar està dedicat a l'obtenció de vi, però ha tingut en els darrers anys una lleugera davallada, a diferència amb el que succeeix respecte a l'obtenció de cava, que han mantingut i fins i tot millorat la qualitat dels productes obtinguts. Això motiva els intents de millora que des de fa poc s'intenta en la producció dels vins penedesencs.

Des del punt de vista demogràfic, aquest espai penedesenc és el que ha experimentat un creixement més equilibrat durant tot el segle XX. Les viles principals, esmentades anteriorment, han tingut un augment poblacional constant al llarg de tot el segle, mentre que durant la primera meitat els pobles més petits patien una lleu pèrdua de població, segurament en benefici dels caps de comarca. Aquest model és el general de totes les zones agrícoles en aquesta època. Però des de 1950 el creixement de la població ha estat reduït, però continuat, a tot el territori i ha anat afectant per igual tots els municipis. Si l'any 1991 encara hi havia set municipis que perdien població, el 2005 només en restava un, el Pla del Penedès, i en cap cas es pot parlar de despoblament. En sentit contrari, cap dels municipis del que podríem dir "Penedès fèrtil", ni gran ni petit, ha arribat a duplicar la seva població entre 1981 i 2005.

La riquesa bàsica de tots aquests municipis arrenca, com hem dit, de la viticultura, amb gran quantitat de caves i cellers repartits per tot el territori. En aquest sector a penes hi va afectar la crisi dels anys setanta, ja que no hi havia una indústria important a part de les activitats d'elaboració de vins i caves. Hi ha papereres a Gelida i cimenteres als Monjos, però són situades a la vora muntanyosa de l'Alt Penedès, ja fora d'aquest espai agrícola. A més, amb el naixement de la denominació d'origen "Penedès", l'expansió de les grans empreses vinícoles fou important i es va assegurar una relativa prosperitat, a la vegada que dificultava l'establiment de polígons industrials. Per la mateixa raó, aquest espai s'ha mantingut al marge de l'aparició i desenvolupament de les urbanitzacions residencials dels pobles limítrofs de la comarca, urbanitzacions que l'envolten totalment, tant per la part del Baix Llobregat i del Garraf, que ja hem assenyalat, com per la de la comarca de l'Anoia, des de Cabrera i Piera fins a la Llacuna.

En aquest sentit, el Penedès agrícola és el sector de tota l'àrea analitzada en el nostre treball que menys modificacions poblacionals ha sofert, ja que des dels temps de la guerra civil la població de la majoria dels municipis no ha experimentat cap creixement exagerat ni tampoc cap aturada sobtada i els petits pobles han conservat amb gran fidelitat, malgrat la inevitable deriva cap a la preeminència dels serveis, el seu caràcter de població rural envoltada de conreus. D'aquesta manera, el Penedès resta, en conjunt, com un extens territori plenament rural que deu ser, amb aquestes característiques, l'exemple més proper a la ciutat de Barcelona i al que hem considerat en aquest estudi el nucli urbà central de l'àrea metropolitana.

6. Unes consideracions finals i un intent de conclusions

El primer i més general objectiu d'aquest treball era estudiar en quines èpoques i en quins determinats sectors territorials de les quatre comarques considerades s'havia produït un augment poblacional destacat al llarg de tot el segle XX i els primers anys del segle actual. En efecte, hem tingut en compte les dades de població fins l'any 2005 i sols en algun cas hem apuntat algun fet o alguna característica posteriors, però sense poder valorar encara amb exactitud la seva importància i la seva línia evolutiva en el moment de redactar aquest article.

Des del primer moment havíem de considerar, és clar, la indubtable importància que podien tenir les relacions poblacionals mantingudes entre el que hem establert com a nucli urbà central, els municipis de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat, i les quatre comarques estudiades per nosaltres. Cal tenir sempre present que l'esmentat nucli comptava amb més d'un milió d'habitants a partir de 1930. És indubtable que des d'aquest moment, podíem parlar ja de l'existència d'una àrea metropolitana, en la qual, d'una o altra manera, podia quedar inclosa una bona part de les comarques considerades.

Un cop tingudes en compte les dades estadístiques de la població dels municipis al llarg de tot el temps que hem indicat, quedava ben clar que en distintes èpoques hi havia hagut un acusat creixement poblacional per part d'uns determinats grups de municipis que, per altra banda, no sempre eren els mateixos. És cert que sovint aquests municipis solien ser els més propers i els millor comunicats amb el gran nucli central urbà, però no sempre es manifesta aquesta característica. Per altra banda, podien aparèixer municipis que havien crescut notablement en determinats moments i deixaven de fer-ho en altres. Essent les natalitats semblants en la majoria dels municipis i essent considerables els augments poblacionals aconseguits en determinats casos, era forçós recórrer sovint a la possible existència de corrents immigratoris importants.

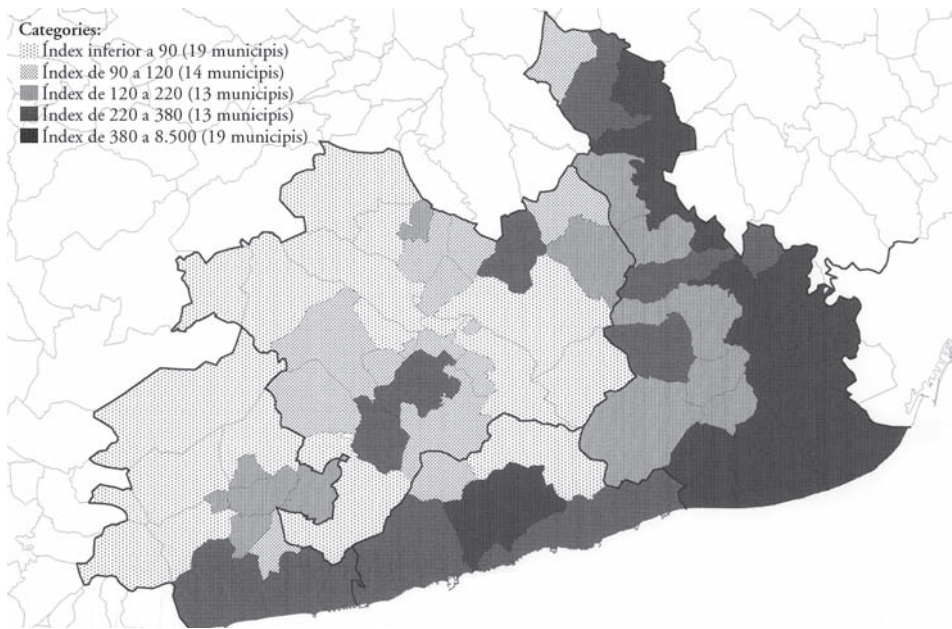
L'estudi detallat de les dades demogràfiques confirma, és clar, aquesta suposició. A partir de mitjan segle XX, un corrent immigratori important va determinar un creixement de la població en diversos municipis propers al gran nucli urbà central. En el mateix nucli, com ja hem assenyalat, l'augment poblacional també fou molt important. La línia 1 del metro, llavors iniciat, apuntava ja des de l'Hospitalet cap al Prat de Llobregat i la línia 5 es dirigia cap a Cornellà de Llobregat. El ferrocarril de via estreta que sortia de Barcelona seguia, des de Sant Boi de Llobregat, pels municipis de la riba dreta del Llobregat, mentre que el de via ampla, que després fou explotada per RENFE, anava pels de l'esquerra. De la mateixa manera, la carretera principal, l'actual N-II, entrava al Baix Llobregat per Esplugues de Llobregat, no travessava el riu fins el pont de Molins de Rei i tenia el seu distribuïdor principal al lloc anomenat els Quatre Camins, en terme de Sant Vicenç dels Horts. Va ser a partir d'aquests eixos viaris que es va produir la difusió del primer corrent immigratori i es va repartir la nova població per determinats municipis.

Per contra, des de la fi del tercer decenni i durant els dos següents, apareixen noves circumstàncies que dificulten aquest creixement i fins i tot arriben a impedir-lo per complet. Ens referim als canvis socials i polítics que llavors aparegueren, que van començar amb una crisi econòmica general, la que es va iniciar a la borsa novaïorquesa el 1929, i que van culminar, sobretot, amb la guerra civil (1936-1939), que va provocar una completa situació d'anomalia. La dura postguerra no començà a presentar unes condicions socials i econòmiques d'una certa normalitat fins els darrers anys del cinquè decenni i primers del sisè.

Fou llavors quan, des de la meitat dels anys cinquanta fins als primers anys dels setanta, es produí una nova onada immigratòria. Una forta crisi de les àrees rurals d'unes regions espanyoles que, com ja hem indicat anteriorment, motivà una forta emigració cap a l'estranger i cap a determinats nuclis urbans espanyols i les seves rodalies. A les nostres comarques hi arribaren com a destí final d'un moviment que, en bona part, es va efectuar amb l'objectiu de moure's "cap a Barcelona". Es tractava del segon gran corrent immigratori que afectà l'àrea considerada en el nostre treball al llarg del segle XX. Pel nombre d'immigrants i per la notable integració d'aquests en la societat constitueix sens dubte el més important i el més decisiu de la Catalunya contemporània. Ja hem assenyalat els sectors i municipis més afectats per l'augment poblacional, que en bona part es deu a aquest corrent immigratori. D'una manera gràfica es mostra en el mapa 3, que indica la població dels diferents municipis em començar el novè decenni. L'àrea afectada pels municipis que presenten un creixement considerable s'estén especialment al costat mateix del nucli urbà central, i continua, per una banda, al llarg de la vall del Llobregat i, per l'altra, seguint la franja litoral.

Assenyalarem algunes característiques que apareixen en aquest moment i continuaran en els anys següents, en particular en les àrees d'important immigració: *a)* el creixement poblacional ha coincidit i ha representat també un canvi econòmic, amb una disminució, sovint acusada, de les activitats agràries, un creixement de les activitats industrials i un augment considerable dels serveis; *b)* convé assenyalar ara, en aquestes consideracions finals del nostre treball, que sembla que hi ha hagut una notable integració social i cultural d'una gran part dels immigrants del segon corrent immigratori i especialment de llurs descendents; i *c)* l'extraordinari augment de les relacions establertes entre aquesta població creixent de les esmentades comarques i el nucli urbà central ha vingut condicionat per l'existència d'unes vies de comunicació prèvies i d'altres que s'han establert i que han millorat notablement en el setè i vuitè decennis, fet que al mateix temps assegura el manteniment i fins i tot el creixement paral·lel de les esmentades relacions. En el futur ens interessarà aprofundir, cosa que intentarem estudiar especialment a partir d'ara, en el canvi econòmic efectuat en tot el territori de les quatre comarques considerades a partir dels últims decennis del passat segle i també dels primers anys del segle XXI. Així mateix pensem analitzar en el futur com han evolucionat les relacions establertes,

Mapa 3 L'augment de la població per municipis de 1900 a 1981

Font: elaboració pròpia.

L'índex que utilitzem té en compte no pas l'augment total sinó l'augment per cada grup de 100 habitants de la població existent en començar el període considerat (1900) i el nombre obtingut vuitanta-un anys després. Resta ben clar el considerable augment poblacional dels municipis de bona part del Baix Llobregat, la més propera al nucli urbà central, i de tota la franja litoral.

socials i econòmiques, entre el nucli urbà central i la població de les comarques considerades, i com ha crescut i s'ha adaptat la xarxa viària a aquestes transformacions.

Encara caldrà insistir en dos fets que ja hem tingut ocasió d'assenyalar en el nostre treball i que ara ens interessa destacar. L'augment poblacional, en particular el de la franja litoral, s'ha efectuat també a causa de l'inici d'un cert moviment turístic i per un primer desenvolupament de les residències secundàries. Això és possible que no representi directament un augment de la població estant, però motiva, almenys, un creixement dels serveis. En referir-nos al període següent podrem encara subratllar amb més força el que ara estem dient.

L'observació del mapa 3 i el que hem dit referent a l'evolució de la població fins 1981 ens mostra que, a diferència del que succeeix en bona part del Baix Llobregat i en la franja litoral del Garraf i del Baix Penedès, el creixement poblacional és força reduït en gran part de l'Alt Penedès. Evidentment, com ja hem explicat en el seu moment, en aquesta àrea no es donen els mateixos factors de transformació econòmica que hem indicat en altres llocs i

tampoc apareix amb importància el corrent immigratori que llavors hem assenyalat.

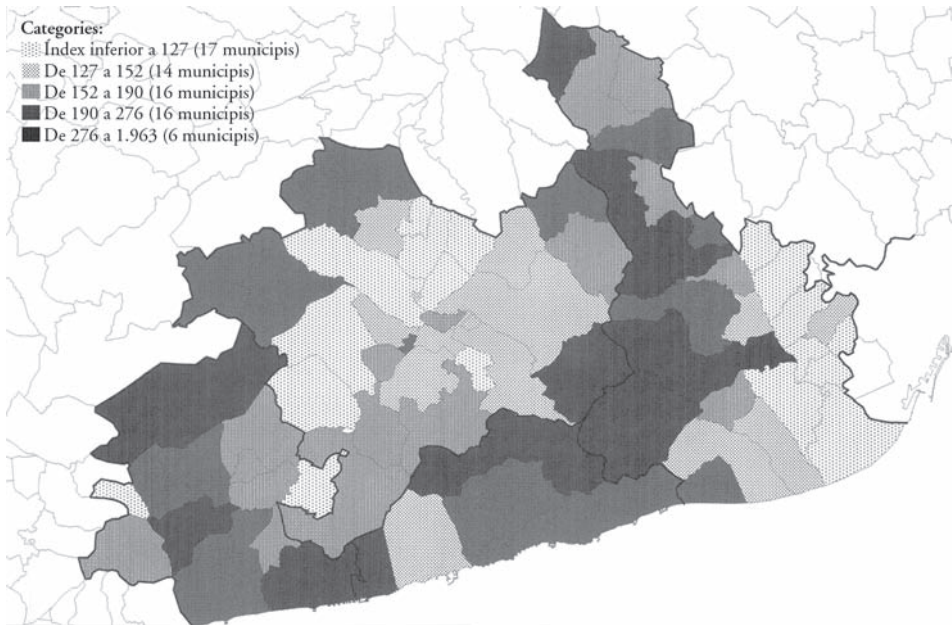
Ens interessa encara fer una última observació respecte a les dades de la població de 1981. En realitat reflecteixen en gran part la situació demogràfica dels primers anys del vuitè decenni, però que ja en els anys 1975-1976 havia començat un nou període d'un cert estancament poblacional a causa de la baixada de la natalitat, a causa de motius polítics, socials i econòmics, i a la inexistència de corrents immigratoris importants. Fou una nova etapa d'escàs augment de la població, que va afectar d'una manera o altra tot el país i que incidí clarament en les nostres comarques.

Precisament a partir de l'últim decenni del passat segle, ha començat un altra període d'augment poblacional en diversos sectors de les comarques estudiades. Si el comparem amb l'anterior període de creixement poblacional, hi ha algunes diferències entre els sectors afectats i també respecte a alguns dels factors que han intervingut en un i altre cas. D'una manera global, podem dir que es produeix un reajustament poblacional, de manera que els municipis més propers al nucli urbà central, els més densament poblats i amb més problemes estructurals, cedeixen població als situats més allunyats d'aquest nucli i que tenen una població més baixa. A tot això cal afegir-hi en els últims anys, la superposició d'un tercer corrent immigratori constituït per una considerable aportació estrangera, amb unes característiques socials, econòmiques i culturals que ja hem tingut ocasió d'assenyalar anteriorment. Aquesta immigració estrangera ha representat uns resultats poblacionals ben diferents en els diferents sectors de tota l'àrea considerada en aquest treball. A la part central del Baix Llobregat, des de Sant Andreu de la Barca a Castelldefels, on hi havia hagut un augment considerable de la població en moments diferents –a l'esquerra del Llobregat en el sisè al vuitè decennis del segle XX (vegeu el mapa 3) i posteriorment en els municipis de la dreta del riu (vegeu el mapa 4)– el tercer moviment immigratori va significar el manteniment d'una població que ja presentava una considerable densitat, però que fou afectada en part del novè i en tot el desè decenni per una certa emigració cap a altres municipis més allunyats del nucli urbà central. D'altra banda, aquesta immigració estrangera, com hem assenyalat en el seu moment, contribuï a incrementar la població tant en els municipis més interiors del Baix Llobregat (Martorell, Olesa i Esparraguera) com en els municipis del front litoral (el Prat de Llobregat, Viladecans i especialment cal destacar el cas de Castelldefels, amb una població estrangera superior als 10.500 habitants l'any 2005, el que representa un percentatge d'un 18,68).

Hem de tenir en compte que d'una manera o altra, aquest corrent immigratori estranger ha afectat igualment un gran nombre de municipis de les altres tres comarques. En realitat, apareix com un moviment important en tota la franja litoral, on hi havia una gran demanda de serveis en funció del turisme i de les urbanitzacions existents, la majoria en aquests moments amb

Mapa 4

L'augment de la població per municipis de 1981 a 2005

Font: elaboració pròpia.

En aquests vint-i-cinc anys l'augment de la població s'efectua en els municipis del Baix Llobregat més allunyats del nucli urbà central i continua el creixement, encara que amb menys força, en municipis de la franja litoral. Per altra banda, el creixement poblacional apareix especialment fort en municipis que fins llavors no mostraven un increment notable (l'interior del Garraf i les vores muntanyoses de l'Alt i del Baix Penedès). En canvi, les parts planeres i agrícolament fèrtils d'aquestes dues comarques segueixen mantenint durant tot el període un creixement lent i sostingut.

un nombre important de població permanent. Ja hem donat les dades pertinents respecte a la comarca del Garraf i així mateix és ben considerable la xifra d'estrangers als municipis litorals del Baix Penedès. A més, en l'Alt Penedès i en la part interior del Baix Penedès, només les capitals comarcals i algun nucli més reflecteixen la continuïtat i la importància d'un considerable nombre de població estrangera, tal com abans ja hem indicat.

En el moment d'acabar la redacció d'aquest article podem afirmar que, amb posterioritat a l'any 2005, el nombre d'estrangers ha continuat creixent. Tres anys després, als municipis de Castelldefels i Cornellà, per citar només els casos més destacats, el nombre d'aquests immigrants era superior als 13.000 i a Sant Boi superior als 7.000. Però no sabem pas si ens trobem en un moment de continuïtat o de possible inflexió. D'una banda aquesta població es troba fins ara en ple procés d'integració i permanència i, d'altra banda, durant l'any 2008 han aparegut símptomes clars d'una forta crisi econòmica que ha afectat clarament les diferents activitats laborals, en especial les referents a les tasques de les construccions immobiliàries. Sembla que tan sols d'aquí a al-

guns anys, quan disposarem de més informació, podrem parlar de la estabilitat o fugacitat d'aquest fenomen poblacional. Potser llavors serà possible arribar a unes conclusions sobre la veritable transcendència d'aquest tercer gran corrent migratori.

Al marge d'aquest corrent immigratori hi ha altres factors que tenen també un paper important en el creixement poblacional de nombrosos municipis durant els dos darrers decennis. Recordem el paper del turisme, de l'esport i de l'oci en el cas de la franja litoral de les tres comarques que arriben o s'estenen al llarg del front marítim (el Baix Llobregat, el Garraf i el Baix Penedès). Un altre factor decisiu pot haver estat la conversió en residències permanents de bona part dels habitatges d'urbanitzacions que s'havien iniciat com a residències secundàries. Es tracta dels territoris del nord del Baix Llobregat que limiten amb l'Anoia –de Collbató a Sant Esteve Sesrovires– i també dels municipis interiors del massís del Garraf, tant els que s'encaren al curs final del Llobregat –de Corbera i Cervelló a Vallirana i Begues– com els de la comarca del Garraf –d'Olivella o Sant Pere de Ribes a Canyelles. Però el cas més clar és el dels municipis que envolten la gran plana del Penedès. Ja hem presentat i comentat el gran contrast que s'estableix en relleu, paisatge, població i economia entre els territoris perifèrics i els centrals de les comarques penedesenques. Són aquests últims els que, en canvi, configuren aquest paisatge d'extens vinyar tan característic del Penedès.

Encara unes paraules, per acabar aquest treball, sobre un concepte que hem utilitzat sovint al llarg de la nostra recerca i la present exposició. Es tracta de definir amb exactitud el que volem dir, en el nostre estudi, quan parlem de “les relacions poblacionals” que s'estableixen entre el nucli urbà central i els municipis de les quatre comarques estudiades. Aquestes relacions apareixen especialment en el cas d'antics habitants de l'esmentat nucli urbà central que decideixen viure de manera permanent en els municipis esmentats. Poden haver valorat, com ja hem assenyalat, un preu més baix dels solars o dels habitatges o bé la preferència per un ambient natural o social que semblaria més favorable, en comparança amb l'existent en el sector urbà on fins a aquell moment havien ocupat. També podem tenir en compte altres diferències existents entre ambdós llocs, i encara més si prèviament es coneixien bé, com succeeix en el cas d'haver viscut uns anys en un habitatge secundari en el lloc definitivament escollit per a viure-hi de manera permanent. Un segon cas és el creixement poblacional motivat per un corrent migratori. La relació amb el nucli urbà central es forma quan el corrent immigratori es dirigeix, en principi, “cap a Barcelona” però la possibilitat d'establir-s'hi, en especial si hom cercava un lloc de treball, no es donà en el nucli urbà central sinó en altres municipis més o menys propers.

Altres tipus de relacions no repercuteixen pas en l'augment poblacional dels municipis considerats. Representaran sovint unes relacions i uns moviments migratoris fins i tot molt importants, però temporals. Un cop per setmana, per exemple, en el cas de les residències secundàries; potser diàriament, en el cas

dels moviments laborals en un o altre sentit, que constitueixen l'exemple més comú de moviments de caràcter pendular. En conjunt, es mouen així milers d'homes, dones i en ocasions infants. Recordem, per citar un altre cas, l'existència d'un altre dinamisme poblacional considerable que es produeix diàriament i amb continuïtat cap el nucli urbà central i a partir de l'esmentat centre, ja que l'aeroport de Barcelona es troba precisament en un dels municipis estudiats, el Prat de Llobregat, del qual pren el nom. És evident que totes aquestes relacions no solen pas produir directament un augment de la població estant en cap municipi dels considerats en el nostre treball, però llur estudi podrà representar sens dubte una contribució a un dels aspectes més definidors de la vitalitat i el dinamisme actuals de l'àrea metropolitana de Barcelona.

7. Referències bibliogràfiques

- CABRÉ, Anna (1989). *Les migracions a Catalunya. 1900-2000*. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics.
- CASASSAS, Lluís [dir.]; MENDIZÁBAL, Enric [coord.] *et al.* (1991). *L'Alt Penedès. Una comarca dinàmica als confins metropolitans*. Barcelona: Caixa de Catalunya.
- DD.AA. (1981). *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. El Penedès i l'Anoia*. Volum 5. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- DD.AA. (1981). *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Volum 8. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana.
- DD.AA. (2006). *Atles Comarcal i Municipal de Catalunya Baix Llobregat i Garraf*. Volum 4. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DD.AA. (2006). *Atles comarcal i municipal de Catalunya. Tarragonès i Baix Penedès*. Volum 5. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DD.AA. (2006). *Atles Comarcal i Municipal de Catalunya. Anoia i Alt Penedès*. Volum 7. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DD.AA. (2007). *Immigració. Les onades immigratòries en la Catalunya contemporània*. Barcelona: Fundació Lluís Carulla.
- GINER, Salvador [dir.] (2002). *Dades estadístiques bàsiques 2000: ciutat, regió metropolitana i província de Barcelona*. Barcelona. Diputació de Barcelona.
- GUAL, Jordi; RICART, Anna (1981). *L'economia de la comarca del Garraf*. Barcelona: Caixa de Catalunya.
- MARGALEF, Joaquim; BLAI, Jordi; BERNAL, Pedro (1989). *El Baix Penedès. Transformacions econòmiques i rendibilització de l'espai*. Barcelona: Caixa de Catalunya.
- ROSÉS, Jordi [dir.]; MENDIZÁBAL, Enric [coord.] *et al.* (1989). *L'economia del Baix Llobregat. Creixement i desequilibris*. Barcelona: Caixa de Catalunya.
- SERRA, Josep [dir.] (2003). *El territori metropolità de Barcelona*. Barcelona. Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

SERRATOSA, Albert (2000). “Justificació de les propostes del Pla Territorial Metropolità de Barcelona”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 49, p. 51-68.

8. Pàgines web

Centre d'Estudis Demogràfics (<<http://www.ced.uab.es>>)

Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres públiques (<<http://www.gencat.net/ptop/AppJava/cat/estadistica//sintesi/terripob/pobterrden.jsp>>)

Institut d'Estadística de Catalunya (<<http://www.idescat.cat>>)